

ВІДГУК

офіційного опонента д.е.н., професора **Маргасової Вікторії Геннадіївни** на дисертаційну роботу Шишки Ігоря Васильовича «Концептуальні основи формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я», яку подано до захисту на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

I. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з напрямками наукових досліджень

Розвиток будь-якої галузі національної економіки не можливий без розроблення стратегічних планів, які повинні враховувати наявні і майбутні тенденції макро- і мікросередовища, досягнення науково-технічного прогресу, можливі проблеми і перепони у досягненні стратегічних цілей, наявні і потенційні джерела ресурсного забезпечення процесів реалізації обраної стратегії, а також методи і заходи моніторингу результатів її реалізації. За умов відсутності такого стратегічного документу усі заходи, що реалізуються, мають непослідовний, а іноді і суперечливий характер.

Розроблення стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я на довгострокову перспективу є важливим завданням, оскільки розуміння переліку найбільш пріоритетних напрямів реформування і відбудови галузі дозволяє забезпечити ефективне створення і розподіл обмежених ресурсів. Визначення пріоритетів розвитку сфери охорони здоров'я, останнім часом, є однією з найбільш обговорюваних в наукових і професійних колах тем, що пов'язано з необхідністю врахування низки нових викликів і розв'язання проблем, накопичених впродовж реалізації реформи галузі. Серед таких проблем науковці зазначають: фінансову незахищеність пацієнтів (значна частка платежів «з кишені»), низьку якість надання медичних послуг (застаріле оснащення, неефективне використання ресурсів, відсталість

медичних технологій), неефективне використання бюджетного фінансування (фінансування ліжко-місць).

У контексті вищенаведеного, дисертаційна робота І.В. Шишки, присвячена теоретико-методологічним основам розроблення й обґрунтуванню концептуальних основ формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я України, є актуальною і своєчасною, як із теоретичної, так і з практичної точки зору. Одержані результати можуть стати істотним підґрунтям для подальших досліджень проблематики розвитку галузі. Дисертаційне дослідження є складовою науково-дослідної роботи Класичного приватного університету за темами: «Стратегія економічного розвитку в контексті залучення смарт технологій прийняття рішень» (номер державної реєстрації 0121U111281), у межах якої автором розроблено концепцію економічного розвитку сфери охорони здоров'я, визначено стратегічні і тактичні цілі економічного розвитку галузі; складено програму запровадження бюджетно-ринкової моделі медичного страхування в Україні; надано пропозиції щодо вдосконалення механізмів фінансування медицини в Україні на основі програмного підходу; «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (номер державної реєстрації 0122U001739), в межах якої автором удосконалено методику складання профілю середовища завдяки її адаптації до аналізу галузі, класифікацію форм і напрямів міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я, а також найбільш актуальних тенденцій розвитку світового ринку медичних послуг. Пропозиції автора включені у звіти про виконання зазначених науково-дослідних тем.

II. Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Подане до розгляду дисертаційне дослідження Шишки І.В. є комплексною роботою, яка містить обґрунтовані та достовірні наукові положення, висновки і рекомендації. Це забезпечено коректним

використанням методологічного інструментарію (методу операціоналізації понять, системного підходу, морфологічного аналізу, методу абстрагування, монографічного методу, методів співставлення і порівняння, узагальнення, SWOT-аналізу і методу побудови профілю середовища, PEST-аналізу, методу експертних оцінок, статистичних методів, графічного методу і програмного підходу), наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів з питань стратегічного управління, аналізу і планування. Об'єктивність результатів наукового дослідження підтверджується методологічно виправданим застосуванням різнопланових загальнонаукових та емпіричних методів, використанням офіційних світових і вітчизняних статистичних даних.

Грунтовність роботи забезпечується також коректним формулюванням наукових і практичних завдань дослідження, цілісністю, пов'язаністю та завершеністю наукового дослідження, логічним зв'язком емпіричної частини дослідження з теоретичними результатами. Одержані в дисертації наукові результати в сукупності вирішують актуальне науково-практичне завдання, сутність якого полягає в розробленні теоретико-методологічних засад формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я України на основі обґрунтування категоріального апарату, структурно-сутнісних характеристик, концептуальних положень методології та науково-практичних рекомендацій її забезпечення. В процесі вирішення цього завдання дисертантом отримані результати, що містять елементи наукової новизни, які можна вважати науковим внеском в теорію і практику стратегічного управління, а саме:

1) вперше:

– запропоновано концепцію формування стратегії економічного розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року, що, на відміну від існуючих, передбачає застосування стратегій відновлення, реструктуризації і реінжинірингу за базовими складовими як забезпечення подальшого реформування сфери охорони здоров'я України, реалізації євроінтеграційних процесів та повоєнної відбудови системи охорони здоров'я на основі

стратегічних та тактичних цілей: створення оптимальної мережі лікарень, забезпечення достатніх обсягів фінансування, цифровізація процесів управління і надання он-лайн послуг, підвищення якості та конкурентоспроможності медичних послуг, наближення процесів надання медичних послуг до вимог ЄС результатів ідентифікації і оцінки впливу фундаментальних і специфічних ризиків; ключових цінностей і керівних принципів реформування галузі, визначених МОЗ, що дасть змогу оптимізувати функціонування системи охорони здоров'я та стимулювання економічного розвитку закладів охорони здоров'я (с. 391);

– розроблено механізм забезпечення досягнення стратегічних цілей економічного розвитку сфери охорони здоров'я України до 2030 року, який включає такі складові: стратегічні пріоритети економічного розвитку (продовження процесів реформування галузі, євроінтеграцію і повоєнне відновлення); стратегії, що забезпечують реалізацію пріоритетних напрямів економічного розвитку (відновлення, реінжиніринг і реструктуризація); тактичні цілі реалізації обраних стратегій (посилення і оптимізація функцій галузевих інститутів, створення оптимальної мережі лікарень, забезпечення достатніх обсягів фінансування, цифровізація процесів управління і надання медичних послуг, формування і розвиток медичного персоналу, підвищення якості медичних послуг, євроінтеграція процесів функціонування системи громадського здоров'я, імплементація актів права ЄС у діяльність фармацевтичної галузі, наближення процесів надання медичних послуг до вимог ЄС, узгодження освітніх процесів зі стандартами ЄС, відновлення надання основних медичних послуг, інституційне і ресурсне забезпечення коригування фізичного і психічного здоров'я населення, створення оптимальних умов проведення медичних маніпуляцій), що забезпечить оптимізацію функціонування системи охорони здоров'я та стимулювання економічного розвитку медичних закладів (с. 394);

– запропоновано програму запровадження бюджетно-ринкової моделі медичного страхування із зазначенням тривалості кожного етапу, яка

передбачає виконання таких заходів: визначення переліку медичних послуг відповідно джерелам фінансування; створення відповідної законодавчої бази; приведення страхового ринку до нових умов функціонування; проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності населення щодо умов страхових пропозицій; збільшення розмірів ВВП України у післявоєнний період, що дозволить підвищити економічну ефективність функціонування системи охорони здоров'я (с. 432);

2) удосконалено:

– методичний підхід до оцінювання впливу факторів середовища на функціонування сфери охорони здоров'я шляхом визначення чинників, ступеня готовності реагувати на їх вплив та вагових коефіцієнтів – чинників опосередкованого зовнішнього впливу (соціально-економічні, політичні, науково-технічні, екологічно-техногенні) та суб'єктів та чинників прямого впливу (споживачі, конкуренти, постачальники і контактні аудиторії), внутрішнього середовища (організаційне, маркетингове, фінансове, кадрове, матеріально-технічне забезпечення), що дозволить виявити зовнішні можливості і загрози та внутрішні сильні і слабкі сторони для обрання типу стратегії розвитку залежно від результатів перехресного аналізу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища (с. 115);

– концептуальний підхід щодо процесу управління ризиками економічного розвитку сфери охорони здоров'я, який, на відміну від існуючих, базується на системі фундаментальних ризиків (поглиблення нерівності у доступі до послуг, посилення конкуренції в галузі, зростання вимог до якості медичних послуг, цінова та технічна доступність інновацій щодо надання медичних послуг, загроза кібератак) та специфічних ризиків (якість імплементації реформи охорони здоров'я, опір змінам, зниження кадрового потенціалу, формування госпітальних округів, неефективність менеджменту медичних закладів) на основі методу експертних оцінок для їх ідентифікації та оцінювання, що дає змогу оцінити ступінь певного виду ризику, спрогнозувати його динаміку на найближчі роки та розробити заходи щодо мінімізації ризиків функціонування сфери охорони

здоров'я (с. 163);

– методичний підхід до реалізації процесів довго- і середньострокового планування економічного розвитку сфери охорони здоров'я шляхом закріплення функцій з розроблення стратегічних планових документів за МОЗ, забезпечення відповідності між напрямками стратегічного управління галуззю і стратегічними цілями її розвитку, закріплення функцій з періодичного моніторингу реалізації стратегічних планів і програм за тим самим підрозділом МОЗ, який розробляє планові документи, обов'язкового розміщення звітів про виконання запланованих завдань на сайті МОЗ, що дозволить: чітко формулювати довгострокові пріоритети економічного розвитку сфери охорони здоров'я, забезпечити досягнення стратегічних цілей розвитку галузі відповідно до завдань її реформування, визначити основні індикатори результативності функціонування галузі, забезпечити відповідність структури звітів структурі планових документів, забезпечити відкритість і доступність інформації щодо стратегічного управління сферою охорони здоров'я (с. 327);

– науково-практичний підхід до визначення перспективних напрямів фінансування сфери охорони здоров'я шляхом доповнення рекомендацій ВООЗ, що стосуються збільшення ставок оподаткування продуктів і товарів, які шкодять здоров'ю і спрямування отриманих коштів на потреби медицини; залучення міжнародної допомоги; стимулювання постачальників до зниження витрат на комунальні послуги і покращення фінансового управління; уникнення постійного зниження пріоритету охорони здоров'я в державних видатках, такими заходами, як: оптимізація кількості і якості медичних закладів завдяки створенню госпітальних округів; приватизація закладів, що не увійшли до складу лікарняних мереж; встановлення відповідальності керівників закладів охорони здоров'я за неефективне використання бюджетних коштів; масштабне запровадження проектів державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я, що дасть можливість забезпечити раціональне використання обмежених фінансових ресурсів, отримати

додаткові надходження до державного бюджету, створити альтернативне джерело фінансування сфери охорони здоров'я, підвищити якість і доступність медичних послуг (с. 435);

– методичний підхід до побудови матриці SWOT-аналізу завдяки визначенню загальної суми показників ступеню важливості, розрахованих під час складання відповідних профілів середовища, з метою більш чіткого визначення, які саме чинники зовнішнього та внутрішнього середовища мають перевагу у випадку однакової або приблизно однакової їх кількості (с. 130);

– науково-методичний базис класифікації форм і напрямів міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я завдяки виокремленню таких елементів: членство у міжнародних організаціях, співпраця фахівців щодо протидії глобальним загрозам здоров'ю на неурядовому рівні, міжнародні економічні відносини, міжнародна науково-дослідна і освітня діяльність, міжнародна технічна допомога, міжнародний обмін досвідом державного управління сферою охорони здоров'я (с. 246);

З) набуло подальшого розвитку:

– науково-практичний підхід до аналізу результатів реформування системи охорони здоров'я завдяки співставленню звітних даних НСЗУ з оцінками експертів ВООЗ, українських фахівців і науковців, а також пацієнтів (за результатами проведених опитувань), що дозволило виявити невідповідності звітних даних, а саме: виключно позитивні результати реформування галузі за оцінками НСЗУ, позитивні і негативні результати реформування за оцінками фахівців, негативні оцінки населення щодо результатів реформування системи охорони здоров'я із-за недостатньої поінформованості про цілі і завдання реформи та завищених очікувань (с. 283-304);

– концептуальні аспекти визначення стратегічних цілей розвитку системи е-здоров'я, визначених у «Стратегії розбудови телемедицини в Україні», затвердженій КМУ у 2023 році, завдяки акцентуванню уваги на необхідності додання заходів з мінімізації можливих зовнішніх і внутрішніх

ризиків, а також на визначенні коштів технічної допомоги міжнародних установ, організацій та іноземних країн як ненадійного джерела фінансування заходів реалізації стратегії, що дає змогу заздалегідь убезпечити процес економічного розвитку сфери охорони здоров'я від впливу негативних зовнішніх і внутрішніх чинників та створити необхідні умови для виконання визначених у Стратегії завдань економічного розвитку галузі (с. 371);

– наукові положення щодо ідентифікації економічної складової архітектоники сфери охорони здоров'я, зокрема: визначення сутності поняття «система економічного розвитку сфери охорони здоров'я» як сукупності державних, комунальних і приватних організацій, що складають певне ієрархічне утворення, взаємодіють між собою як суб'єкти і об'єкти управління та реалізують фінансові, організаційні, соціально-економічні та інші заходи, спрямовані на надання якісних та конкурентоспроможних медичних послуг, які спрямовані на підтримку оптимальної працездатності і соціально-економічної активності людини завдяки відновленню її фізіологічних і психологічних функцій (с. 35);

– уточнено визначення понять: «стратегічне управління галуззю охорони здоров'я» як діяльності з визначення й забезпечення досягнення довгострокових цілей її інноваційного розвитку з урахуванням загальновизнаних пріоритетів, дотриманням основних принципів стратегічного планування, раціонального використання наявного потенціалу галузі, врахуванням впливу чинників зовнішнього і внутрішнього її середовища (с. 72); «стратегія розвитку» як документу (плану), що визначає довгострокові цілі розвитку, заходи щодо їх досягнення, перелік необхідних ресурсів, підходи, прийоми і методи контролю запланованих заходів (с. 71); «механізм стратегічного управління» як сукупності певних складових елементів, як-то: інституціональне, інформаційне, науково-методичне, організаційне і ресурсне забезпечення довгострокового інноваційного розвитку галузі (с. 73);

– теоретико-методичний підхід до узагальнення інноваційних напрямів

розвитку світового ринку медичних послуг на основі виокремлення таких сфер: використання мобільних додатків (телемедицина, цифрові рецепти та медичні записи, дистанційний моніторинг пацієнтів за допомогою пристроїв носіння, персоналізована медицина і геноміка, ігрові програми, роздрібна охорона здоров'я, клінічні та фітнес рішення, догляд за психічним здоров'ям); використання інформаційних технологій (великі дані, штучний інтелект, Інтернет речей, доповнена і віртуальна реальності, хмарні обчислення, прогнозний аналіз, чат-бот, кібербезпека та конфіденційність даних, інтеграція FinTech, нанотехнології, 3D біодрук та імпланти); інвестування в рішення, спрямовані на психічне здоров'я, нестачу персоналу та нерівність у сфері охорони здоров'я, що створює підґрунтя для застосування проактивного підходу до оптимізації впливу на результати лікування пацієнтів та ефективність медичних організацій (с. 217);

– теоретико-методичний підхід до класифікації чинників глобалізації світового ринку медичних послуг шляхом їх об'єднання у такі групи: політичні чинники (діяльність міжнародних організацій, неурядових організацій і фондів, захист прав інтелектуальної власності); економічні чинники (міжнародна торгівля медичними послугами; утворення міжнародних медичних кластерів, функціонування міжнародного фармацевтичного ринку); технологічні чинники (розроблення медичних технологій і обладнання, запровадження міжнародних стандартів медичної допомоги, інформаційний обмін); соціальні чинники (міжнародна міграція, медична освіта, поширення захворювань), що упорядковує процес аналізу впливу кожного окремого чинника і усіх глобалізаційних чинників загалом на ефективність стратегічного управління трансформацією сфери охорони здоров'я України (с. 212).

Дисертаційна робота є завершеною самостійною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я України. Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором

самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві в дисертаційній роботі використано лише ідеї та висновки, що напрацьовані автором особисто. Матеріали та висновки кандидатської дисертації здобувача в цій дисертації не використовувались.

III. Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що теоретичні положення дисертаційної роботи імплементовані в конкретні пропозиції і рекомендації на різних рівнях ієрархії управління (державний, регіональний, рівень установ) для всіх учасників (держава, суспільство, підприємництво) процесу забезпечення розвитку сфери охорони здоров'я. Вони використовуються органами регіонального управління та місцевого самоврядування, закладами охорони здоров'я та закладом вищої освіти, що підтверджується відповідними листами та довідками про впровадження.

IV. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Найсуттєвіші наукові положення, результати і висновки дослідження достатньо повно викладені у 33 наукових працях, зокрема: 23 статтях у наукових фахових виданнях, з яких 3 статі у журналах і збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз (Web of Science, Scopus), 10 наукових працях за матеріалами конференцій, семінарів і форумів. Загальний обсяг публікацій, які особисто належать автору, становить 12,11 д.а. На захист дисертаційної роботи виносяться виключно особисті розробки І.В. Шишки.

V. Апробація результатів дослідження

Положення дисертаційної роботи достатньо обговорені і пройшли необхідну апробацію. Основні теоретичні, методологічні та практичні положення і результати дисертації доповідалися на 10 міжнародних і

всеукраїнських науково-практичних конференціях.

VI. Відповідність структури дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. За структурою, обсягом, оформленням та змістовним наповненням дисертація відповідає чинним вимогам порядку присудження наукових ступенів. Автор є безпосереднім ініціатором проведення наукового дослідження, ним самостійно сформульовано і обґрунтовано теоретичні розробки, висновки і рекомендації, а також здійснено керівництво практичним впровадженням результатів дисертаційної роботи. Повний обсяг дисертації становить 536 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить 60 таблиць і 40 рисунків. Основні результати дослідження та висновки є конкретними, достатньо аргументованими та являють собою предмет для захисту. Текст дисертації викладено науковим стилем, грамотною українською мовою. За складом вирішених завдань дисертація відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

VII. Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації

Реферат відповідає вимогам нормативних документів МОН України до докторських дисертацій, а його зміст повною мірою стисло висвітлює основні положення дисертації. Висновки і рекомендації наведені в роботі, рефераті і наукових працях Шишки І.В., частково відрізняючись деталізацією викладу.

VIII. Дотримання правил академічної доброчесності

У дисертаційній роботі Шишки І.В. не виявлено порушень академічної доброчесності. Використання ідей, результатів, текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

ІХ. Дискусійні положення й недоліки дисертаційної роботи

Відзначаючи актуальність обраної здобувачем теми, наукову новизну дисертаційного дослідження, їх достовірність та повноту викладу в опублікованих працях, слід вказати і на наявність в роботі дискусійних положень та певних недоліків, а саме:

1. У першому підрозділі першого розділу дисертаційної роботи автор зосереджує увагу на проблемах реалізації системного підходу до прийняття стратегічних рішень у медичному закладі (с. 41), що має дещо опосередкований зв'язок з об'єктом і предметом дослідження.

2. Серед заходів забезпечення достатніх обсягів фінансування сфери охорони здоров'я (с. 400) автор зазначає створення умов для залучення інвестицій у результаті підвищення економічної привабливості медичної галузі, яка визначається співвідношенням рівнів прибутковості і ризику та вартістю фінансових ресурсів в країні. Для того, щоб інвестори були зацікавлені у вкладанні коштів у розвиток конкретного медичного закладу, його діяльність, на переконання автора, повинна характеризуватись достатньо високими показниками рентабельності, фінансової стійкості, ділової активності, майнового стану і ліквідності активів. Проте, більшість закладів охорони здоров'я є комунальними неприбутковими підприємствами.

3. Суперечливим є зв'язок між основними напрямками міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я (за виключенням міжнародних економічних відносин та наданням міжнародної технічної допомоги), класифікованих автором у п. 3.3 (с. 246), і розробленою стратегією економічного розвитку галузі (с. 395 рис. 5.7).

4. Характеристика проектів технічної допомоги Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) є неактуальною у зв'язку з його ліквідацією (с. 258 табл. 3.5).

5. У дисертаційній роботі наведено дуже багато медичних показників як-то: кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом ВІЛ та

туберкульозу, рівень охоплення імунопрофілактикою, рівень добровільного безоплатного донорства (с. 320), кількість пересадок органів (с. 320) та ін., які наведені у якості цільових показників розвитку. При цьому показники фінансування, витратності, обіговості активів наведено у значно меншій кількості.

6. У роботі пропонується система стратегічних і тактичних цілей економічного розвитку сфери охорони здоров'я України (с. 395, рис. 5.7) і заходи щодо досягнення тактичних цілей відповідно до обраних стратегій (табл. 5.6, 5.7, 5.8), але відсутній аналіз джерел фінансування реалізації таких заходів.

7. На с. 403 дисертаційної роботи автор наголошує на доцільності запровадження нової, більш ефективної моделі обов'язкового державного медичного страхування у період повоєнної відбудови, але її характеристики не наводить.

Незважаючи на зазначені дискусійні питання, загалом дисертаційна робота відзначається глибиною та охопленням широкого кола питань з проблем формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я України та не впливають на загальний позитивний висновок щодо наукового рівня роботи.

Х. Загальний висновок до дисертаційної роботи

Дисертація Шишки Ігоря Васильовича «Концептуальні основи формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я» є завершеною самостійною науковою працею, в якій вирішується комплекс актуальних і важливих завдань, що сприяють розв'язанню науково-прикладної проблеми розроблення теоретико-методологічних засад формування стратегії економічного розвитку сфери охорони здоров'я України на основі обґрунтування категоріального апарату, структурно-сутнісних характеристик, концептуальних положень методології та науково-практичних рекомендацій її забезпечення.

Дисертаційна робота Шишки І.В. повністю відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, виконана на належному науковому рівні, повністю відповідає вимогам нормативних документів МОН України до докторських дисертацій (зокрема, пп. 7 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197), а її автор – Шишка Ігор Васильович – заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
директор Науково-дослідного інституту
економіки Київського національного
університету технологій та дизайну
Міністерства освіти і науки України

В.Г. Маргасова

Підпис проф. Маргасової В.Г. завіряю:

В.Г. Маргасова